

sulása elé akadályok gördülnek, nemcsak a kényszer, hanem maga a jog is elveszti lényege tartalmát és a merő negatio terére szorul. Az állam tehát nem saját kényszerével valószínűsíti meg a jogot, mint egy, a jogtól idegen, azon kívül álló organismus, hanem éppen ellenkezőleg, az állam maga a legmagasabb kifejezése azon belső processusnak, mely a jog eszméjében önmaga megvalósulását lényegével azonos kényszer útján viszi keresztül.

Áttérve a jog fejlődésére, Fényes a jogtörténelem tanulságai fonalán tünteti fel a fejlődés kétségtelen jelenségeit, mindenekelőtt a tulajdon intézményét taglalva, azután az államjog és a büntetőjog terére kalandozva át. Ez utóbbi pontban arra a kockázatot állítja, hogy a büntetőjog csak állami jogvédelem vagy önvédelem volt mindenkor, de sohasem volt annak célja az igazság megvalósítása, vagy a megsértett világrend helyreállítása. Ily alakban természetesen ezt a tételt sem fogadhatjuk el, nem különösen azért, mert az állam, mint megjegyeztük Fényessel szemben, már önmagában bizonyos ethikai rend kifejezője s önvédelme alatt nem lehet mást érteni, mint ennek a felsőbb erkölcsi rendnek — legyen annak gondolata a jog, a közjó vagy az igazság — megvédelmezését. Különbösen a fűzet mindenestre gondolkozó jogászra és bölcselőre vall, kinél csak azt hibáztatjuk, hogy mikor az evolutionalisms talajára áll, s kimutatja, hogy soha nem volt jogrend, mely örökérvényű igazságokon alapult, egyúttal nem ereszkedik mélyebben a lényeg változásainak állandó törvényei kutatásába.

\* \* \*

*\*A társadalmi gazdaságtan elemei. Irta dr. Földes Béla, a nemzetgazdaság és pénzügytan ny. rendes tanára a budapesti egyetemen. Budapest, 1893. Az Eggenberger-féle könyvkereskedés kiadása. Ára 4 frt 50 kr.\**

Kettős feladat megoldására vállalkozott e művében szerző; egyik: a társadalmi gazdaság jelenségeinek tudományos és önálló vizsgálata; másik: a gazdasági jelenségek vizsgálata hazai viszonyaink, gazdasági fejlődésünk jelenlegi és történeti alakulásának szemmel tartása.

Munkáját, melynek második része is nemsokára fog napvilágot látni, a szerző öt részre osztja, s ezekben egymásután

foglalkozik az alapvető fogalmakkal, ideértve a gazdaságtani eszmék fejlődésének főbb irányait, a társadalmi gazdaságtan egyes módszereit s a tulajdon elméletét, továbbá a termeléssel (munka és tőke), a forgalommal (pénz és ár), a jövedelem eloszlásával és a fogyasztás elméletével. A mi azonban legajánlatosabbá teszi e munkát a közgazdasági tanulmányok minden kedvelője előtt, az az, hogy e nagy lépésekkel haladó tudományág legújabb eredményei felhasználása mellett abban a magyar gazdaságtörténet eredeti felvilágosító példáival találkozunk, így a földjáradék meghatározásánál, az összehasonlító ártörténet köréből vett adatoknál stb. Sajnos, hogy ugyanezt nem mondhatjuk el Földes irályáról is, mely sok tekintetben nehézkes és magyartalan.

Módszere is inkább eclecticikus, ezért önálló, eredeti felvágás helyett inkább az ellentétes irányok egyeztetésére hat, de ezekről aztán bő és teljes képet nyújt. A jelenleg uralkodó két nagy gazdasági áramlat között állva, Földes az individualismust épp oly jogosultnak ismeri el, mint a socialismust, de viszont nem habozik meggyőződésének nyílt kifejezést adni, hogy kizárólag alkalmazva, mindegyik igazságtalanságokhoz vezet. Nézete, hogy a tulajdonjog kinövéseit meg kell nyírítani, a törvényeket jobban áthatni társadalmi elemekkel, s oly szervezeteket szükség létesíteni, melyeken belől minden osztály, minden életkór saját létének és fejlődésének föltételeit megtalálja. Ezt tartja az egészséges társadalmi mozgalom célpontjául; de hogy mily utakon hiszi e célt megközelíthetőnek, arra nézve kevés ujjmutatást találunk Földes munkájában. Mindenesetre — jegyzi meg — «a socialismusnak arra kell szorítani legközelebbi feladatát, hogy a birtoktalan osztálynak is biztosítsa a cultura által követelt életfentartás minimumát és biztonságát». S ezt elérhetőnek látja rövidebb munkaidő, aggkor, betegség esetére való biztosítás által, melyek közül különösen az utóbbi kettőnek tulajdonít kiváló fontosságot.

Földes a társadalmi gazdaságtan kutatási eszközeinek megállapításában az inductiv módszer felé hajlik, habár ez szemmel láthatólag mindinkább elégtelennek bizonyul a társadalmi jelenségek való törvényei felismerésére, az okok és okozatok közötti összefüggés magyarázatára. Ha a gazdasági tudomány igazi úttörőinek példáiból kell következtetnünk, valóban lehet-e tagadni, hogy a legnagyobb szellemek: egy Smith, Ricardo, Mill, a

deductiónak köszönheték nagy sikereiket? És ha Földes mégis azt mondja, hogy «nincs oly magasröptű phantasia, nincs oly mély elme, mely az élet sokoldalúságát és az ezen sokoldalúságban érvényesülő általános irányokat apróra képes volna megalkotni», s hogy «egy jól megfigyelt ténynek gyakran több értéke van, mint köteteket megtöltő speculatióknak» — ebben talán igaza lehet, de viszont mi azt vethetjük ellen, hogy alig ismerünk nagy sociologiai igazságokat, melyek nem a deductiv természettudományi módszer hypothesisai alkalmazásából nyerték volna szilárd támaszpontjaikat. s még kevésbbé ismerünk olyanokat, melyeket a merő inductio eredményezett volna a társadalmi tünemények complicált viszonyulatai közepette. Meurgernek, Cairnesnek ez álláspontot igazoló meggyőző okoskodásait Földes is idézi, és — hozzátehetjük — legtávolabbról sem ingatja meg.

Nagy tudás és széles látkör nyilatkozik azonban ezúttal is e kiváló nemzetgazdaságtani írónk művében, a mellett, hogy a korunkat mozgó nagy gazdasági kérdések józan kritikáját nyújtja, így a szabadverseny, az uzsora stb. tanában. Érdekkel várjuk a következő részt is, a társadalmi gazdaságtan alkalmazott tanaival, a társadalomgazdaság és társadalompolitika számos függő kérdéseivel, melyeket Földes a bő tudományos apparatus daczára, bizonynyal a nagy közönség igényeihez is alkalmazkodva, vonzóan, érdekesen fog tudni előadni.

\* \* \*

«*Kossuth és kora. Irta Hentaller Lajos. Budapest, 1894. Az Athenaeum-társulat kiadása.*»

A szabadságharcra vonatkozással bíró emlékek egyik legbuzgóbb gyűjtője és kutatója az, a ki a nemzeti gyász alkalmára Kossuth egy újabb életrajzával lép itt fel, némileg magasabb történetírói igényekkel, mint a melyek az eddigi, részben határozott ponyvairói célzattal piacra bocsátott vállalkozásokat jellemzik. Ez azonban nem azt jelenti még, hogy azért Hentaller műve is — bár a rendelkezésére levő adatok alapján (ideértve a szóbeli közléseket is) sok újat mond — teljesen kimerítő volna, sőt még azt sem, hogy a meglevő Kossuth-bibliographiát teljesen és mindenoldalulag kihasználná. Itt-ott éppenséggel tévedésektől sem ment; hogy p. o. többet ne idézzünk, könyve 314. lapján